

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО, ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО, РЕСТАВРАЦІЯ

УДК 7.03+008]:167:303.446.2

DOI 10.32461/2226-0285.2.2023.293863

Цитування:

Афоніна О. С., Карпов В. В. Мистецькі практики в сучасній культурі. *Культура і сучасність* : альманах. 2023. № 2. С. 76–81.

Afonina O., Karpov V. (2023). Art Practices in Modern Culture. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2, 76–81 [in Ukrainian].

Афоніна Олена Сталівна,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри хореографії
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв
ORCID iD 0000-0003-1627-6362

Карпов Віктор Васильович,
доктор історичних наук,
в.о. завідувача кафедри культурології та
міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-3446-9187>
vkarpoiff@ukr.net

МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Мета статті – здійснити аналіз сучасних мистецьких практик у взаємодії з культурними цінностями. **Методологія роботи** включає наукові методи аналітичний, структурно-функціональний, узагальнюючий; прийоми порівняльного аналізу для розкриття специфіки сучасних мистецьких практик у ракурсі формування культурних цінностей. **Наукова новизна роботи** полягає в аналізі сучасних мистецьких практик. **Висновки.** Відзначено, що мистецькі практики впливають на освітньо-виховний процес зі збереженням, відтворенням, формуванням культурних цінностей. Мистецькі практики є складним комунікативним процесом, зв'язком між світоглядом людини і середовищем, засобами виразності мистецтв і, побутом, звичаями. Відзначено багатоплановість сучасної творчості з привалюванням синтезованих проєктів, у яких більше можливості для залучення реципієнтів. Відмічено складність у взаємозв'язках виховання особистості, формування культурних цінностей. Підкріплено фактами зміни ідеалів у сучасній творчості, виходу на діалектичний рівень мистецтва заперечення, мистецтва з показом різних сторін буття людини. Проєкт Чеського національного балету з організацією «Консент» – балет «Трамвай Бажання» («A Streetcar Named Desires») з проблемою насильства, зміні підходів до виховання відповідно домінуванню етичних норм і цінностей окремих груп молоді: повага до себе, навколишнього світу, близьких людей, партнерів та друзів; відношення до іншої людини як до себе. Балет Д. Ноймайєра за психологічною драмою В. Теннессі «Трамвай «Бажання» як зразок сучасної творчості в осмисленні насильства і травм від нього. Сучасна мова мистецтва про норми і правила, суспільно-політичні відносини і культурні цінності розглянута на прикладах оригінальної скульптури Д. Черні «Підлабузництво» (2003, Прага); мистецького проєкту італійської театральної трупі «Malatheatre» з нагоди святкування 452-річчя з часу народження італійського художника Караваджо у Церкві Сан-Мікеле Арканджело. З усіма прикладами проведено паралелі з досліджень пам'яті у психологів: Дж. Міллера, Дж. Санти, К. Юнга. Відзначено, що мистецькі практики допомагають молоді зрозуміти культурні цінності з акцентами сьогодення.

Ключові слова: мистецькі практики в сучасній культурі, культурні цінності, мистецтвознавство, музикознавство, барокова музика, балет, психологія сприйняття.

Afonina Olena, Doctor in Art Studies, Professor at the Department of Choreography, National Academy of Culture and Arts Management; Karpov Viktor, Doctor of Historical Sciences, Professor, Acting Head of the Department of Cultural Studies and Informational Communications, National Academy of Culture and Arts Management

Art Practices in Modern Culture

The purpose of the article is to analyse modern creative practices in interaction with cultural values. **The research methodology** includes scientific methods: analytical, structural-functional, generalising; comparative analysis techniques to reveal the specifics of modern creative practices from the perspective of the formation of cultural values.

The scientific novelty of the work is based on the analysis of modern artistic practices. **Conclusions.** It is noted that creative practices influence the educational process with the preservation, reproduction, and formation of cultural values. Artistic practices are a complex communicative process, a connection between a person's worldview and the environment, means of expressiveness of the arts and everyday life and customs. The versatility of modern creativity is noted with the involvement of synthesised projects, which have more opportunities to attract recipients. The complexity in the relationships between personality education and the formation of cultural values is noted. It is supported by the facts of a change in ideals in modern creativity, reaching the dialectical level of the art of negation, art showing different sides of human existence. Project of the Czech National Ballet with the organisation «Consent» – the ballet “A Streetcar Named Desires” with the problem of violence, changing approaches to education according to the dominance of ethical norms and values of certain groups of youth: respect for oneself, the world around us, loved ones, partners and friends; treating another person as oneself. Ballet by D. Neumeier based on the psychological drama by W. Tennessee “A Streetcar Named Desire” as an example of modern creativity in understanding violence and trauma from it. The modern discourse of art about norms and rules, socio-political relations and cultural values is examined using the examples of the original sculpture by D. Czerny “Sycophancy” (2003, Prague); artistic project of the Italian theatre troupe “Malatheatre” on the occasion of the celebration of the 452nd anniversary of the birth of the Italian artist Caravaggio in the Church of San Michele Arcangelo. All examples are paralleled by memory studies by psychologists: J. Miller, J. Santa, C. Jung. It is noted that art practices help young people understand cultural values with the accents of the present.

Keywords: artistic practices in modern culture, cultural values, art history, musicology, baroque music, ballet, psychology of perception.

Актуальність дослідження. Збереження, відтворення, охорона духовної та матеріальної культури є важливою складовою не тільки державної політики, а освіти й виховання, скільки саме в освітньо-виховному процесі відбувається формування культурних цінностей. Культурні артефакти різних часів і народів, які містяться у матеріальному вигляді, впливають на становлення і розвиток особистості, яка залежно від її сформованого світогляду, продукує художньо-естетичні цінності. Цей процес складний, багатограний. У нього включений весь спектр фундаментальних засад життєдіяльності людських спільнот. При чому для цього процесу важливі історичні та сучасні алгоритми людської діяльності.

Твори сучасного мистецтва часто відправляють нашу увагу в історію мистецтва. Приміром, музичне і танцювальне мистецтво, сучасне мистецтво пов'язано з творчістю видатного аргентинського композитора ХХ століття Астора П'яццолі. Митець відомий в історії як «перетворювач танго». У його творчості найпопулярніший аргентинський танець танго перестав бути просто танцювальною музикою. Він піднявся на рівень класичного мистецтва з виходом на естраду, але з міцною залежністю від академізму, поєднанню легкості та розважальності з глибоким художнім змістом, з традиціями класичної поліфонії і джазової гармонії. Яке відношення має «Лібертанго», як композиція в стилі нового танго («puevo tango»), з культурними цінностями і мистецькими практика – взаємозалежністю історії та сучасності, взаємопроникненням нових тенденцій до культурних традицій.

Ніби просто: будь-який артефакт культури є зв'язком між світоглядом (композитор та його середовище, виховання, освіта тощо), мовою (зокрема, музичною – танго), побутом (жанр аргентинської музики), звичаями (народна традиція, музична), літератури (проникнення жанру в літературні тексти) – всі ці та багато інших факторів є специфікою комунікативних процесів як одним із елементів суспільного життя. Як будь-який складний процес, підкорений історії, теорії та практики, є актуальним для вивчення на прикладі візуальних і аудіальних сучасних мистецьких практик.

Аналіз досліджень і публікацій. Культура і мистецькі практики часто вивчаються через знаково-символічну природу. Український вчений І. Юдкін вивчає процеси формування визначників української культури у вигляді сукупності знаків, текстів, в комунікативному полі, що становить світоглядну основу буття, особливий знаково-семіотичний корпус цивілізації.

Сприйняття сучасних мистецьких практик здійснюється на основі методів психоаналізу, структурної лінгвістики, структуралізму. Відомі концепції К. Г. Юнга, Р. Аткинсона, Р. Шиффріна. Дж. Санта розкриває механізми сприйняття сучасного мистецтва, що пов'язано з характеристиками процесів пам'яті, розподілу інформації, встановленням зв'язків між різними текстами. У концепціях структурного психоаналізу на основі суміжного зв'язку між предметами (не подібності) розглядаються умови для здійснення комунікативного процесу і розпізнавання інформації (Ж. Лакан).

В українському мистецтвознавстві

сучасний простір культури вивчається активно у різних аспектах. Ж. Денисюк розглядає культурні практики інформаційно-цифрового середовища у ретрансляції соціокультурних цінностей суспільства. Крім того, дослідниця вивчає актуальну медіакультуру, яка сприяє формуванню і транслює соціокультурні цінності суспільства. Абсолютно оригінальним є вивчення авторкою інтернет-мемів у вимірі масової культури.

Обґрунтованими є дослідження цифрової культури в інформаційному суспільстві як модератора формування нового соціального типу людини – «людини цифрової культури», а також як детермінатора структурних змін в інституційній системі суспільства П. Герчанівської. Різноманітність новітніх форм сміхової культури в медійному просторі України розглядає М. Мельник, зосереджуючись на інформативних носіях, їхнього впливу на реципієнта.

Мета статті – здійснити аналіз сучасних мистецьких практик у взаємодії з культурними цінностями.

Виклад основного матеріалу. Мета сучасної творчості багатопланова. При цьому митці різних напрямів намагаються привернути увагу більшої кількості реципієнтів. Тому часто виникають синтезовані проєкти, у яких більше можливості це реалізувати. На скільки цей процес пов'язаний з вихованням чи формуванням культурних цінностей – досить складне питання. Спробуємо на окремих мистецьких проєктах зробити певні кроки до розуміння специфіки творів сучасного мистецтва, їхньої появи у культурі ХХ – ХХІ століття, зміни домінант класичного мистецтва з наслідуванням мистецтва та літератури Стародавніх Греції і Риму. Пам'ятаємо, що ідеалами давньогрецької культури і мистецтва була космологічність, яка проявлялася у красі, дотриманні міри і поєднанні всіх складових у гармонії. При цьому рисами мистецтва – вважалися антропоцентризм і діалектика. Тому не дивними є трансформації уявлень про людину ХХІ століття, як об'єкту і предмету творчості, або центру Всесвіту. Ці зміни вийшли на діалектичний рівень – мистецтва заперечення, мистецтва доказу важливості розкриття і показу різних сторін буття людини.

У цьому контексті цікавий проєкт Чеського національного балету з організацією «Консент» – балет «Трамвай Бажання» («A Streetcar Named Desires»). Мета організації полягає в оголенні проблеми сексуального

насильства та зміні підходів до статевого виховання. Компанія наводить результати статистичних показників про насильство від знайомих людей, які зазнала кожна десята чешка і кожен тридцять третій чех-чоловік (серед насильств тільки 10 % здійснено незнайомими). У компанії «Консент» намагаються вирішити проблему безпеки людини відповідно сучасних реалій і вивчення поглядів нового покоління.

Компанія взяла за увагу демографічну групу молодих людей, які однією зі своїх основних цінностей вважають повагу і дотримання принципу надання згоди. Це виявляється у повазі до навколишнього світу, близьких людей, партнерів та друзів. Але головна увага приділена тому, що на першому місці є повага до себе, неможливість відношення до іншої людини так, як би ти не хотів, щоб відносилися до тебе – щоб не виникало бажання здійснювати насилля над «іншим» у всіх відношеннях.

Що являє собою балет «Трамвай Бажання» і як тематика цього твору відповідає естетиці ХХ – ХХІ століття в мистецтві. Митці цього періоду передають ідеї досконалості через уявність, експерименти, покази людських стосунків у затемненій двоїстості з відхиленнями, з демонстрацією сексу, наркотиків, насильства. У картинах зі сцен часто представлені борделі, наркотичні притони. Люди підкорені своїм слабкостям. В українському театрі також можемо спостерігати ці тенденції не тільки в ХХ столітті, а й у ХХІ у балетах Радуги Поклітару, у виставках образотворчості. Повнометражні балети британського хореографа Кеннета Макміллана найчастіше передають відвертий еротизм, а «пристрасні дуети між центральною парою зображують насильство, наприклад, коли Манон відкрито примушують і фізично маніпулюють нею для сексу. Згвалтування показано у фільмах Макміллана «Юдове дерево» та «Запрошення», а фізичне насильство та жорстокість показано у «Майєрлінгу», де наслідний принц Рудольф насильно забирає свою молоду дружину, погрожуючи їй револьвером» [2, 28].

У творах сучасного мистецтва часто презентуються різні форми агресії, крайні форми жорстокості та насильства. Митці здатні натуралістично це зобразити, показуючи реальний світ та людські життя у всій їх складності. Тим не менш, більш ніж будь-коли, за свідцтвом групи дослідників компанії «Консент» молодь задумується про

те, як сприймати передану агресію, як протистояти їй, а також оцінювати ступінь, в якому ми приймаємо, хай і неусвідомлено, ненавмисно, такі моделі поведінки як нормальність.

Звичайно, театр з його презентацією подій є ілюзіями. Неможливо тільки театральними виставами виховувати чи навчати нове покоління, але мистецтво може репрезентувати ситуації, сюжети чи мотиви, які слід використовувати для виховання критичного мислення. Зрештою, змусити реципієнта зупинитися і замислитися над наслідками своїх вчинків.

Думаю, що геніальний балет Джона Ноймайєра (1983, 2018) за психологічною драмою Вільямса Теннессі «Трамвай «Бажання» (1947) був обраний для осмислення насильства не випадково. Тема людської крихкості та вразливості до фізичного і психологічного насильства, пригнічена людяність і відсутність співчуття залишаються, на жаль, актуальними у всі часи. Психологічна історія молодої жінки Бланш розкривається через музику (С. Прокоф'єв, А. Шнітке), а ще більше без неї – на фоні шуму, коли з'являються окремі фрагменти музики під час, коли у Бланш відновлюється пам'ять після пережитого насильства від свого чоловіка своєї сестри (у п'єсі Теннессі насильство є тільки у згадках). Хореограф пішов далі, показуючи його на сцені.

Травма, яку переживає героїня в «Трамваї «Бажання», вимагає від неї заперечення реальності: Бланш знаходить реальність нестерпною, тому її уявна втеча приносить спокуту. Емоційний вихор, який ігнорує темні сторони життя або випадкові явища, яких немає, і межа між жагою до життя та саморуйнуванням... Саме так можна сформулювати історію «Трамваю «Бажання» [2, с. 34].

Сучасні мистецькі практики інколи здаються відірваними від суспільних запитів своїми психологічними навантаженнями. Це не дивно оскільки митці часто вкладають у свою творчість саме свої переживання, свій досвід існування в жорсткому світі. І це нагадує слова письменника В. Теннессі про своїх героїв, яких йому «було легше ідентифікувати з персонажами, які були на межі істерії, які боялися життя, які відчайдушно намагалися зв'язатися з іншою людиною. Але ці, начебто, тендітні люди насправді є сильними людьми» [2, с. 22].

Його особливо надихало дисгармонійне сімейне середовище, в якому він виріс. І

героїня «Трамваю «Бажання» Бланш Дюбуа також не хоче реалізму, а мріє про чаклунство. Тому Джон Ноймайєр показує її історію крізь відсутність у неї розуму крізь її швидкоплинні моменти пам'яті: «Бланш подібна до екзотичного птаха, що вийшов з давно минулих часів. І вона не знаходить собі місця у цьому світі. Вона ніжна, культурна, з почуттям мистецтва та краси...» [2, с. 22].

Власне, тут можемо згадати про норми і правила, суспільні взаємовідносини, суспільне ставлення до культурних цінностей. На наш погляд, формування культурних цінностей включає не тільки матеріальні та духовні людські досягнення в історії, а й сучасні тенденції, які активно продукуються в мистецтві у різних формах і жанрах, не тільки поєднаних із насильством, а й іншими людськими якостями.

Скульптура з назвою «Підлабузництво» є (2003) у Празі. Провокаційність її форми і неординарність змісту втілена скандальним чеським скульптором Давидом Чорним. Щодо форми самої скульптури: це дві п'ятиметрові чоловічі фігури. Вони поставлені до стіни в зігнутому положенні. Глядачам пропонують заглянути в отвір між сідницями за допомогою сходів. Пам'ятник 2003 року мав не лише духовний, а й політичний контексти. Туристи, які наважуються заглянути у відповідний отвір, бачать у ньому відео з колишнім президентом Чехії Вацлавом Клаусом і скульптором, художником, дисидентом Міланом Книжаком. Останній годує свого президента кашею, яка рясно стікає по обличчю та капає на стіл. І все це дійство відбувається під знамениту мелодію Queen «We are the champions».

У такій спосіб скульптор розповів глядачам, як виглядає підлабузництво. Сутність підлабузництва полягає у людських взаєминах. Дві п'ятиметрові фігури лишені голів. Відсутність розумових процесів, відсутність голів пояснює дурість і недалекість як підлабузників, так і тих, хто піддається їхньому впливу. Витончений натяк скульптора на відсутність голови, і як результат – обличчя – є підтвердженням того, що не тільки безголовість фігур є «відсутністю мозку», а що підлабузник не є особистістю, він без свого особистого, він знищений самим собою. Іронія скульптора очевидна і покликана замислитися над цією послідовністю: особистість – підлабузництво – відсутність самого себе, принизливість самої події.

Однак скульптурна сатира містить натяк на політичне життя, до якого також можна

відноситися як до акту «підлабузництва». Якщо покопатися в історії, стає очевидним такий факт. Протягом свого життя Вацлав Клаус неодноразово критикувався Міланом Книжаком, а після виборів з'явилася ця скульптура з неординарною формою, але зі змістом, який підкреслює процес нагадування, розшифрування, передачі морально-етичних цінностей від попередніх поколінь до покоління сучасників у сегменті культурних цінностей.

Аналіз сучасних мистецьких практик логічно вписується в експерименти психологів щодо сприйняття інформації. Так, в експериментах Дж. Санти є характеристика процесу збереження інформації. Нам цікаві подібності та відмінності між візуальною та вербальною видами репрезентації. Вченим було встановлено, що зорова інформація, наприклад геометричні об'єкти (приміром, скульптури, балетні пози), накопичується у просторових положеннях. Словесна інформація зберігається у лінійному порядку [3]. У разі графічного зображення критичним є порушення просторових характеристик. У разі вербального представлення, коли замість малюнків фігур у тих же позиціях містяться слова, переважає лінійна конфігурація. Тому для виховного процесу важливими є всі види репрезентації, оскільки вони сприяють накопиченню загального у гармонічній цілісності.

Але це накопичення є важливим не тільки для молоді. К. Юнга писав про психічну природу людини, в якій світ культури віддзеркалюється із сфери позасвідомого, де значними є «вічні» символи – архетипи. Вони часто маніфестуються в релігійно-міфологічних уявленнях у семантичних зв'язках між цими архетипами і текстом культури. Тому мистецькі практики відіграють допоміжну роль у формуванні послідовності від історії до сучасних мистецьких практик крізь мистецтвознавчий аналіз і досвід сприйняття оригінальних мистецьких форм.

Приміром, дивний проєкт італійської театральної трупи «Malatheatre», яка святкувала 452-річницю народження італійського художника Караваджо у Церкві Сан-Мікеле Арканджело. Театральна трупа представила виставу з творів Майстра. Для того, щоб підкреслити значення історії мистецтва у сучасному світі та оживити твори Караваджо, актори стають героями картин художника. Вони демонструють у музейному просторі твори художника епохи бароко, які

зберегли свою привабливість через століття. Актори під барокову музику втілюють образи всесвітньо відомих творів Караваджо. Кожне представлення картини артистами закінчується показом оригіналу картини на екрані [1].

Із спостережень американського психолога Дж. Міллера, трансформація інформації відбувається в межах однієї стадії дискретно або континуально; і на наступну стадію інформація передається так само – дискретно або континуально [3, с. 81]. Пам'ять здатна фіксувати факти взаємодії із середовищем, зберігати цей контакт у формі досвіду і відповідно використовуватися в художній творчості. Наприклад, усі види цитування в різних видах мистецтва спочатку спрямовані на кодування інформації, а їхня розповсюдженість (знайомість та частота використання) у мистецтві впливає на процес розкодування, в якому задіяні системи пам'яті, сприйняття, мислення та художньо-естетичний досвід.

Цей процес важливий для освітньо-виховної функції мистецтва. Цитування, як у прикладі з виставою за картинами Караваджо, яка з одного боку, є дослівною, а з іншого – у театралізовано-послідовній формі викладу картини – активізує передачу інформації та впливає на її зберігання у довготривалій перспективі – від дитинства до зрілості. Цей процес дуже важливий для сприйняття культурних цінностей і формування їх у сучасних мистецьких практиках на зразках класики. Адже інформація сприймається на основі минулого досвіду у т. зв. апперцепції. Тому попередній досвід завжди впливає на візуальне, аудіальне сприйняття. Людський мозок на основі досвіду наповнений асоціативними структурами, які здатні до інтерпретації нової інформації.

Висновки. Відзначено, що мистецькі практики впливають на освітньо-виховний процес зі збереженням, відтворенням, формуванням культурних цінностей. Мистецькі практики є складним комунікативним процесом, зв'язком між світоглядом людини і середовищем, засобами виразності мистецтва і, побутом, звичаями. Відзначено багатоплановість сучасної творчості з привалюванням синтезованих проєктів, у яких більше можливості для залучення реципієнтів. Відмічено складність у взаємозв'язках виховання особистості, формування культурних цінностей. Підкріплено фактами зміни ідеалів у сучасній творчості, виходу на діалектичний рівень

мистецтва заперечення, мистецтва з показом різних сторін буття людини. Проект Чеського національного балету з організацією «Консент» – балет «Трамвай Бажання» («A Streetcar Named Desires») з проблемою насильства, зміні підходів до виховання відповідно домінуванню етичних норм і цінностей окремих груп молоді: повага до себе, навколишнього світу, близьких людей, партнерів та друзів; відношення до іншої людини як до себе. Балет Д. Ноймайера за психологічною драмою В. Теннессі «Трамвай «Бажання» як зразок сучасної творчості в осмисленні насильства і травм від нього. Сучасна мова мистецтва про норми і правила, суспільно-політичні відносини і культурні цінності розглянута на прикладах оригінальної скульптури Д. Черні «Підлабузництво» (2003, Прага); мистецького проекту італійської театральної трупи «Malatheatre» з нагоди святкування 452-річниці з часу народження італійського художника Караваджо у Церкві Сан-Мікеле Арканджело. З усіма прикладами проведено паралелі з досліджень пам'яті у психологів: Дж. Міллера, Дж. Санти, К. Юнга. Відзначено, що мистецькі практики допомагають молоді зрозуміти культурні

цінності з акцентами сьогодення.

Література

1. 452 years of Caravaggio: Actors bring his paintings to life. URL: <https://www.facebook.com/watch/?ref=saved&v=634619778791190>
2. Burian Jan, Barankiewicz Filip. A Street Named Desire. National Theatre. 50 p.
3. Peirce Ch.S. Buchler Philosophical Writings ob Peirce. New York: Dover Publications, 1955. 448 p.

References

1. 452 years of Caravaggio: Actors bring his paintings to life. URL: <https://www.facebook.com/watch/?ref=saved&v=634619778791190> [in English].
2. Burian Jan, Barankiewicz Filip. A Street Named Desire. National Theatre [in English].
3. Peirce Ch.S. (1955). Buchler Philosophical Writings ob Peirce. New York: Dover Publications [in English].

*Стаття надійшла до редакції 04.10.2023
Отримано після доопрацювання 09.11.2023
Прийнято до друку 17.11.2023*